

מה בין יוסף לאבשלום?

יוסי אופיר

יוסף בן יעקב. אבשלום בן דוד. בהשקפה ראשונה נראה שהקשר היחיד בין שתי דמויות אלו, הוא ששתיהן חלק מהמערכת המופלאה והמורכבת של אישי התנ"ך. דבר אינו מקשר בניהם, כך נראה. הביוגרפיה של יוסף שזורה יראת ה' ועבודתו. מעשי צדקה וחסד שסופה שיבה טובה ושלוש. מורשתו הרוחנית נלמדת בכל בית מבקשי ה' בכל הדורות כולם. דברים מעין אלו לא ניתן לומר על אבשלום בן דוד. אף שבהיבט הכללי לא ניתן למצוא קשר בין השניים, הרי שבחיטוט נוסף בדרך חייהם ניתן במפתיע למצוא מכנים משותפים לא מעטים: המראה החיצוני, השאיפות, העיסוק ומעל הכל דרכם המיוחדת בעבודת ה': הנזירות. ננסה בחיבורנו זה לעמוד על המשותף לשניהם, ועל המפריד שבסופו של דבר הוא שגבר והפך שתי דמויות אלו לשונות כליכך.

מראיהם

הן יוסף והן אבשלום היו גברים יוצאי דופן ביופיים. הם היחידים מ"אישי התנ"ך" הגבריים עליהם מציין הכתוב תכונה זו: "ויהי יוסף יפה תואר ויפה מראה". "וכאבשלום לא היה איש יפה בכל ישראל". יופיים של שניהם מאימותיהם "ורחל היתה יפת תואר ויפת מראה". ואבשלום בן "יפת תואר" היה. והנה הכתוב מבחין בין "יפה תואר" ל"יפה מראה". "יפה מראה": היופי הכללי. "יפה תואר": בעל אברים יפים הניתנים לתיאור. ואכן גם יוסף וגם אבשלום אותם שני מרכיבים חשובים ביופי האדם מובלטים ומיוחדים אצל שניהם: השיער והעיניים. שניהם מודעים ליופים המיוחד, ומבקשים להבליטו ולהשביחו. "והוא נער" נאמר ביוסף, ונדרש ע"י חז"ל לגנאי [יש נער הנדרש לשבח: "זיהושע בן-נון נער" וכו'] שהיה עושה מעשה נערות: "מתקן בשערו" (רש"י בראשית, לז, ב). ומוסיף רש"י (שם לט, ו) "כיון שראה עצמו מושל התחיל אוכל ושותה ומסלסל בשערו". אף את עיניו אין יוסף מזניח ואף עליהן הוא משתדל: "שהיה עושה מעשה נערות: ממשמש בעיניו" ... (בר', פד, ז) וברש"י שם "ממשמש בעיניו: ליפות ולקשט". כמוהו אבשלום. מיוחדים הם שערו ועיניו. "ת"ר חמשה נבראו מעין דוגמא של מעלה (נשתנו מן התחתנים לתפארת - רש"י) ... אבשלום בשערו" (סוטה י א) אבשלום נתגאה במתנה זו שזכה לה מן שמיא, ואף נענש על כך: "אבשלום נתגאה בשערו לפיכך נתלה בשערו" (משנה שם ט:)

על ייחודם ומיוחדותם של עיני אבשלום מסופר בסיפור מופלא בגמ' (נדה כד ב) "אבא שאול אומר: קובר מתים הייתי. פעם אחת נפתחה מערה תחת ועמדתי בגלגל עינו של מת עד חוטמי, כשחזרתי לאחורי אמרו עין של אבשלום היתה. ושמא תאמר אבא שאול ננס היה? אבא שאול ארוך בדורו היה..."

יהא ההסבר לגמ' תמוהה זו אשר יהא [ראה מהרש"א שם ומהר"ל בחידושי אגדות

לנדה, שהאריכו בהסבר הגמ', ברור הוא שמיוחדות ושונות היו עיני אבשלום מעיני שאר האדם ואין מקרא יוצא מידי פשוטו.

יחסי אב ובנו

נוסף ליופי החיצוני בו זוכים השניים משמים, זוכים הם אף ליחס מיוחד מהארץ. הן יעקב והן דוד מתיחסים באהבה ובחיבה, ואולי אף מיוחדת לבנים אלו. לא מבעי יעקב ויוסף עליהם מעיד הכתוב: "וישראל אהב את יוסף מכל בניו". יעקב מייחד ליוסף את כותנות הפסים עליה מתקנאים אחיו ומבקשים המיתו. אלא אף דוד "מתייחס יפה" לאבשלום למרות כמה וכמה דברים "לא חיוביים" שעשה: שכב עם הפילגשים, שרף שדה יואב, גנב לבבות ישראל ודוד והפיל חללים מישראל. ועל זאת צווח המדרש כנגד דוד: "שלא יסר לאבשלום ולא רדהו, בא לידי תרבות רעה". (תנחומא, שמות, א')

שאיפה לשלטון

המראה החיצוני והגיבוי מהאב הימריץ את שני הצעירים הללו לשאוף לשלטון. בשתי המשפחות יש מספר רב של בנים מאימהות שונות. אבשלום וגם יוסף מבקשים להיות מהמנהיגות של הדור הבא. יוסף חולם על שמש, ירח ואחד עשר כוכבים שמשתחווים לו [וכמחשבות האדם ביום כן יחלום בלילה]. גם אחיו ממהרים להבין את הרמז שיוסף רומז להם ומשיבים מלחמה שערה איש איש לפי דרכו והשקפתו. אף בימי זקנתו אחרי שמונים שנה בשילטון במצרים, נוהג עדיין יוסף מנהג רבנות ושררה כבצעירותו: "מפני מה מת יוסף קודם לאחיו? מפני שנהג ברבנות" (ברכות נה א)

על רדיפת השילטון ע"י אבשלום אין צורך להרחיב הרבה, שהרי דברים מפורשים הם: "ויהי אחרי כן ויעש לו אבשלום... וחמישים איש רצים לפניו..". (שמואל ב, טו). אבשלום אף מגדיל לעשות, ותובע בפה את השררה: "ויאמר אבשלום מי ישמני שפט בארץ" (שם). גם שמחיר שלטונו של אבשלום היה חיי אביו דוד, לא בחל האיש בדרך זו כדי להשיג את מטרתו.

הנזירות

אדם המוקף בכל אלו: יופי חיצוני, גיבוי מאב בעל מעמד, בן למשפחה מיוחסת ולבעל שאיפות לשלטון, עלול הוא ליפול בקל ברשתו הפרושה של יצר-הרע. עלולות מידות הגאווה והתאווה להכניעו ולהוציאו מן העולם אם לא ימהר וישיב מלחמה שערה כנגד מלך זקן וכסיל.

והנה הראתה התורה דרך בה הולך הלוחם מלחמות ה' - מלחמות היצר. זוהי דרך הנזירות המרחיקה את האדם מתאוות ומידות מגוננות ומקרבת אותו לבוראו. יוסף ואבשלום ידעו סוד זה.

באחרית ימיו מברך יעקב את בניו. ביחס לבנו ליוסף קובע יעקב: "תהיין לראש

יוסף ולקדקד נזיר אחיו". ובמדרש (בר' צח כ): "רבי לוי אומר: נזיר ממש היה, דא"ר לוי כל שתים ועשרים שנה שלא ראה אחיו לא טעם טעם יין..." יוסף מקבל על עצמו נזירות ביום פרדתו מאחיו, ורק כשנפגש עמם שוב: "וישתו וישכרו עמו". אולי נזירות זו נובעת מצער הפרידה ממשפחתו וממולדתו, אך היא עוזרת לו להתמודד ולהתעלות ברגעים קשים כפי שיודבר בהמשך.

ההלכה קובעת ש"נזיר עולם הכביד שערו - מיקל בתער" (משנה נזיר ד ע"א, וראה רמב"ם נזירות ג יב), משא"כ נזיר לזמן קצוב המגדל פרע שיער ראשו עד סוף ימי נזירו. את ההלכה הזו דרשו על גילוח השיער דאבשלום כפי שמצינו בשמואל (ב יד): "ובגלחו את ראשו והיה מקץ ימים לימים אשר יגלח כי כבד עליו וגלחו..." (ביד) וכפי שקובע רבי (נזיר שם): "אבשלום נזיר עולם היה". אכן גם אבשלום תחם את תכונותיו השליליות בדרך הנזירות, אך האם עמדה לו חומה זו?

*

ידוע לכל שסופם של אבשלום ויוסף שונה היה תכלית שינוי. אבשלום מסיים את חייו כשהוא תלוי בשערו ומומת בצורה מבישה, הוא אינה מניח בן ליורשו (סוטה יא), והגרוע מכל: מפסיד את חלקו לעולם הבא. (סנהדרין קג ב) ואילו יוסף הופך במהלך הדורות לאחד משבעת גדולי ישראל (אושפיזין), ומכונה בפי כל: "יוסף הצדיק". מורשת יראת ה', החסד וההצלה שלו נלמדת בכל עידנא ובכל אתר. איך קרה שכל אחד מהם פנה לדרכו? מהי הנקודה ממנה נופל אבשלום וממנה מתעלה יוסף? איך מסיים האחד בבירא עמיקתא וחברו באיגרא רמה?

כאמור, שני אישים הללו היו מצויינים בתכונות היכולות לגרום לאדם לשקוע בגאווה נוראה ובעיקבותיה ביקוש תאוות, מתאוות שונות. יוסף בשעה גורלית, שעת מבחן ידע לשלוט בתאוותיו ולהפוך את עיניו היפות לעניים טהורות: "עיני שלא רצתה לזון ממה שאינו שלו..." (ברכות כ א, וראה רש"י שם). ומתוך שליטה בעיניו יכול יוסף לפטפט אף ביצרו, וכשמעמידים אותו בנסיון "ויעזוב בגדו בידה ויננס החוצה". ידוע ידע יוסף שבמעשהו זה כורה הוא לעצמו בור בהאי עלמא, ומפסיד את כל הטוב שזכה בו במציאת החן בעיני אדוניו; אך לא עת חשבונות היא זו, הוע מוסר את נפשו ביד ההשגחה ונס החוצה מפני הרעה. (וע"ע רש"י בראשית לג ז, ותנחומא וישב ח: "כשהיתה באה להסיח עמו...")

בעוד יוסף בורח מעריות ומשלם על-כך מחיר כבד, אבשלום רץ לקראתם במתכוון: "ויבוא אבשלום אל פלגשי אביו לעיני כל ישראל". יוסף נמנע מלחטוא בסתר, אבשלום עושה זאת לעיני השמש.

ראש וראשון להתעלות יוסף היא העין ההופכת לטובה וטהורה, ובדיוק כך ראש וראשון לנפילתו של אבשלום היא העין המסתכלת בדבר שאינו שלה: "וכן מצינו בקין...ואבשלום שנתנו עיניהם במה שאינו ראוי להם. מה שביקשו לא ניתן להם ומה שבידם נטלוהו מהם". (סוטה ט ב, וראה רש"י שם שלא פרט במה נתן אבשלום

עיניו, כשם שפירש בשאר. וניתן לפרש הן על המלוכה והן על הפילגשים וראה תוס' שאנץ שם שכתב: "במלכות" דוקא בדבר שבו האדם מיוחד הוא, בו צריך הוא להיזהר, כי בו עלול הוא ליפול.

ושמא המקור האמתי להתעלות של זה ולנפילתו של האחר, אחר הוא. כיבוד התורה המשמרת מפני התאווה ומהוה תבלין זה, והבא לידי ביטוי בכבוד הרב/האב, היא היא שעמדה ליוסף ברגע של מצוקה. יוסף מכבד את אביו (ויקרא רבה ב י), ולא זו בלבד, אלא אף "היה מפליג על כבוד אביו..". (פסיקתא רבהג מה). ואף שידע שמסכן הוא את חייו בשליחותו של אביו, בכ"ז יוצא יוסף אל אחיו לשכם ומביא על עצמו ועל אביו אסון, אך בכ"ז "לא רצה לעבור על דברי אביו". (מכילתא בשלח).

יוסף אינו מסתפק בכיבוד בלבד. בגלות קשה וארוכה הוא זוכר את תורת אביו ושונה בה. כשכל בני בית פוטיפר שמחים והוללים יושב יוסף בבית ולומד תורת אביו: "ויבוא הביתה לעשות מלאכתו... שבת היה ומה מלאכה היתה לו? שונה וקורא מה שאביו למדו (ילק"ש וישב קמ"ו), ואפילו אחרי עשרים ושנים שנה זוכר יוסף את אשר לימדו אביו ערב פרדתם (רש"י בראשית מה כז).

אין איפוא פלא שבשעת משבר נוראי, משבר שכמעט ואין להיתגבר עליו, עומדת לו ליוסף דמותו של אביו ומרוממת אותו מן התהום על פיה הוא עומד. שמא רק בזכות דמות אביו שנראתה לו בחלון (סוטה כו ב) יכול היה יוסף להיתגבר על יצרו, לנעוץ ציפורניו בקרקע ולברוח מפח היקוש שלרגליו.

לאבשלום לעומתו אין מי שיעמוד בשעת משבר. מואס אבשלום באביו ואף מבקש הוא את נפשו, וברור איפוא שמלימוד תורת אביו ומיישומה בחיי היום-יום רחוק הוא כרחוק מזרח ממערב. אבשלום גונב את לב אביו (משנה סוטה ט ב) במרוצתו לכסא המלוכה, וכשיש צורך בכך ואחיתופל קובע שאף "השעה כשרה לכך", אינו בוחל בנסיון להרוג את אביו וליירש את כסאו: "ויאמר אחיתופל אל אבשלום אבחרהנא שנים עשר אלף איש...וארדפה אחרי דוד...והכיתי את המלך לבדו...ויישר הדבר בעיני אבשלום..". (שמואל ב, יז).

יהודי המדרדר עד למצב שבו הולך הוא ביודעין להרוג את אביו מולידו בשל תאות שילטון, דרכו חזרה אל דרך הישר קשה היא ביותר. אבשלום לא ידע לילך בה. דרכו להריגת אביו היתה דרך שממנה אין חזרה - וכן היה.

יוסף בן יעקב היה נער שמסלסל בשערו מקשט עיניו אף שואף הוא לשלטון, אך מכבד את אביו. ובשעת משבר עומדת לו תורת אביו ומצילתהו מן החטא וחוזר הוא אל חיק משפחתו. ויחד עם אחיו, ובמידה מסויימת בראשם, הוא מהוה את הגרעין ההתחלתי, את הבסיס לעם ישראל כולו. על סף תהום, על סף האפשרות להימחק חלילה מלהיות אחד מי"ב שבטי יה (סוטה לו ב), מקדש יוסף ש"ש ומתעלה להיות "יוסף הצדיק".

אבשלום בן דוד. אף הוא שערו נאה עיניו מיוחדות ואין יפה כמוהו בכל ישראל. למתן את תאותיו הוא בוחר להיות נזיר לה', אך אין זה מספיק. הוא מבעט באביו

ותורתו, ובמרצו ההרסני לקראת המלוכה, על גוויתיהם של רבים מישראל הוא הורס את הגשר לדרך חזרה אל חיק משפחתו בזה ובבא; באין תורה שתאיר את דרכו ותחסום בעד תאותיו מה שביקש לא ניתן לו ומה שבידו היה ניטל ממנו.

מצינו בגמ' נדרים (ט ב) "פעם אחת בא אדם אחד נזיר מן הדרום וראיתיו שהוא יפה עניים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים. אמרתי לו: בני, מה ראית להשחית את שעריך זה תנאה? אמר לי רועה הייתי לאבא בעירי, הלכתי למלאות מים מן המעיין ונסתכלתי בבבואה שלי ופחז עלי יצרי ובקש לטורדני מן העולם, אמרתי לו: רשע, למה אתה מתגאה בעולם שאינו שלך..."

זהו הנזיר שאת אשמו הסכים שמעון הצדיק לאכול. זהו נזיר שנדר לכתחילה ואינו מתחרט על דרכו הקשה. סיפור חייו, כפי שמופיע בגמ' נשמע לנו מעט מיכר. יפה עיניים, טוב רואי, תלתלים יפים, רועה צאן אביו [מעניין שגם יוסף וגם אבשלום קשורים ברעיית צאן. "יוסף בן שבע-עשרה שנה היה רעה את אחיו בצאן". "ויהי לשנתיים ויהיו גוזזים לאבשלום" (שמואל ב יג)], יצרו מבקש לטורדו מן העולם ומתגבר הוא עליו ע"י נזירות.

ולא ע"י נזירות בלבד מתגבר הוא. אלא ע"י מצוות כיבוד אב שאותה מקיים הוא ע"י רעיית צאן אביו, ובזכותה ניצול הוא מדברי יצר הרע שמסיתו לעבור עליה ולאבד את חלקו בעולם. (ראה מהרש"א שם שהביא דברים ברוח זו).

יהודי הקשור בתורת אבותיו ומכבד אותה, גם אם יש רגעים קשים, רגעים של נפילה בחייו, הרי בסופו של דבר קשר זה עם התורה מונע ממנו נפילה לתהום, עוצר בעדו מלילך בדרך שאין חזרה ממנה, ומדריכו חזרה אל דרך האמת והישר.